

Gianfranco Calligarich

Poslední léto
ve městě

FIAT
500

ROMA E1
54

Argo



Gianfranco Calligarich
POSLEDNÍ LÉTO VE MĚSTĚ

Gianfranco Calligarich

Poslední léto ve městě

Přeložila Alice Flemrová

ARGO

Kniha vychází s finanční podporou Ministerstva kultury České republiky.

L'ultima estate in città

Czech edition © Argo, 2020

© 2019 Bompiani/Giunti Editore S.p.A., Firenze-Milano

First published under Bompiani imprint in 2016

www.giunti.it

www.bompiani.it

Published in agreement with Grandi & Associati, Milan

Translation © Alice Flemrová, 2020

Cover photo © Catarina Belova, 2013

Afterword © Alice Flemrová, 2020

ISBN 978-80-257-3358-5 (váz.)

ISBN 978-80-257-3403-2 (e-kniha)

POZNÁMKA ITALSKÉHO NAKLADATELE

Tento román, který se v průběhu let stal kultovní knihou, byl v dějinách italské vydavatelské činnosti skoro unikátním případem. V roce 1973 získal cenu pro nepublikované rukopisy Premio Inedito a nakladatelství Garzanti ho vzápětí vydalo v nákladu sedmnácti tisíc výtisků, který se rozprodal během jediného léta. Poté zmizel z trhu a stal se knihou, o níž diskutovaly tři generace antikvariátních a knihkupeckých sběratelů a lovců, a to až do roku 2010, kdy ho – potom co byl tématem diplomových prací i debat v malých kroužcích kolem čtenářů, kteří byli ochotni ho nechat kolovat mezi ostatními členy – znovu vydalo nakladatelství Arago a rozlehlá mediální ozvěna hlásala, že jde o senzační objev. Když se vyprodalo i tohle vydání, pátrání po románu se přesunulo na internet, kde byla kniha záhy opět nedostupná. A to je důvod, proč Bompiani, třetí nakladatel během čtyřiačtyřiceti let, chce román tímto vydáním znovu vytáhnout z ilegality.

Sáře Calligarichové

*První velká katastrofa, která zasáhla živé tvory,
nebyla potopa, ale vysušení vod.*

SÁNDOR FERENCZI

*Jak se vznášel a padal, proběhly mu obrazy všeho, co prožil.
Dostal se do víru.*

T. S. ELIOT

1.

Ostatně už to tak chodí. Člověk dělá všechno pro to, aby se držel stranou, a pak se jednoho krásného dne, aniž ví proč, ocitne uvnitř historie, která ho dovede přímo na konec.

Pokud jde o mě, byl bych si to závodění milerád odpustil. Poznal jsem lidi všeho druhu, lidi, co to někam dotáhli, a lidi, kterým se nepodařilo ani pohnout z místa, ale všichni měli dřív nebo později stejně nespokojenou tvář, a proto jsem dospěl k závěru, že je lepší život jenom pozorovat, jenže jsem nepočítal s tím, že jednoho smülovatého deštivého dne na začátku loňského jara zůstanu bez peněz. Všechno ostatní přišlo tak, jak tyhle věci přicházejí, samo od sebe. Chci, aby bylo od začátku jasné, že se na nikoho nezlobím, rozdali mi karty a s těma jsem hrál. To je celé.

Tahle zátoka je ostatně nádherná. Ze skalnatého výběžku nořícího se v délce asi sto metrů do moře jí vévodí saracénská pevnost. Když se dívám k pobřeží, můžu zahlédnout zářivý pás pláže mezi zelení nízké středomořské vegetace. O kus dál tříproudá dálnice, v téhle době prázdná, provrtává svými tunely pásmo skalistých hor, které se na slunci lesknou. Nebe je blankytné, moře čisté.

Nemohl jsem si vybrat líp, to jen aby bylo jasno.

Vždycky jsem miloval moře. Ve sklonu strážit pláže, který jsem měl od dětství, jsem si musel uchovat cosi z popudu, který přiměl mého dědu strávit mládí na obchodních lodích

ve Středozemí, než uvázl na mělčině v Miláně, onom pochmurném městě, a nasekal plný dům dětí. Toho dědu jsem poznal. Byl to starý Slovan s šedýma očima, který zemřel obklopený velkým počtem pravnoučat. Poslední věta, kterou se mu podařilo složit, byla žádost o trochu mořské vody a můj otec coby starší syn pověřil jednu z mých sester, aby dohlížela na filatelistickou prodejnu, a vyrazil autem do Janova. Jel jsem s ním. Bylo mi čtrnáct a pamatuju si, že jsme za celou cestu neprohodili ani slovo. Můj otec toho nikdy moc nenamluvil a já, který jsem mu už komplikoval život záškoláctvím, jsem neměl vůbec zájem na sebe upozorňovat mluvením. Byla to moje nejkratší cesta k moři, jen jsme nabrali do lahve vodu, a také nejzbytečnější, protože když jsme se vrátili, děda už skoro nebyl při smyslech. Otec mu omyl obličej vodou z té lahve, ale nezdálo se, že by to děda nějak zvlášť ocenil.

O pár let později byla blízkost moře jedním z důvodů, které mě vyhnaly do Říma. Po vojně přede mnou stál problém, co si počít se životem, ale čím víc jsem se rozhlížel kolem sebe, tím méně se mi dařilo dospět k nějakému rozhodnutí. Mí přátelé měli v hlavě zcela jasno: odpromovat, oženit se a vydělávat, ale mě tahle perspektiva odpuzovala. V těch letech měly peníze v Miláně větší váhu než obvykle, byly to roky oné prestižní celonárodní hry známé i pod názvem hospodářský zázrak a nějak se přihodilo, že jsem z něj těžil i já. Právě v té době jeden lékařsko-literární časopis, pro který jsem čas od času napsal velice promyšlený a špatně placený esej, získal možnost otevřít si v Římě redakci a mě najmout jako dopisovatele.

Matka se mi snažila všemi možnými argumenty zabránit v odjezdu, zato otec neřekl ani slovo. Mlčky sledoval mé pokusy o společenské začlenění a srovnával je s úspěchy mých starších sester, jež se jako mladé provdaly za podnikové úředníky, ostatně slušné lidi, a já toho využil jako na cestě dědovi

pro vodu a mlčel jsem i já. My dva, já a on, jsme spolu nikdy nemluvili. Nevím, čím to byla vina, a ani nevím, jestli se tu dá vůbec mluvit o vině, ale vždycky jsem měl dojem, že kdybych si s ním promluvil na rovinu, něčím bych ho ranil. Válka, ta druhá, ho odeslala daleko, aniž ho ušetřila kteréhokoli ze svých dobře známých specifik, a nikdo, komu se přihodí něco takového, se nemůže vrátit domů stejný jako dřív. Navzdory svému hrdému mlčení se pořád tvářil, jako kdyby chtěl, abychom na něco zapomněli, možná na to, že se vrátil domů zlomený a že nám nabídl podívanou na své veliké tělo svíjející se pod dávkou elektrošoku. V jistém smyslu tomu tak bylo a já jsem mu jako kluk nedokázal odpustit jeho antihrdinské povolání, jeho lásku k řádu, jeho přehnanou úctu k věcem, aniž jsem například chápal, jak strašlivému ničení asi musel přihlížet, když hned v den svého návratu z války začal s nekonečnou trpělivostí opravovat starou kuchyňskou židli. A přece si ještě dneska, po skoro třiceti letech, v sobě uchovává něco z vojáka, trpělivost, tendenci držet hlavu vzhůru, zvyk neklást otázky, a ještě dneska – ani kdyby mi nedal nic jiného – by ve mně nic nedokázalo smazat ten neohrožený pocit, který se mě zmocňoval, když jsem jako kluk zkoušel kráčet po jeho boku. Protože ještě dneska je krok mého otce tím, co mě líp než cokoli jiného na světě dokáže okamžitě přenést do dětství, a ještě dneska se můžu, dokonce i v té zelené rozlehlosti, která mě obklopuje, vrátit jako kouzlem vedle něj jen při vzpomínce na jeho pevný a pružný krok, jehož se zdánlivě nemůže dotknout únava, krok dlouhých přechodů, krok, jenž ho tak či onak dokázal dovést zpátky domů.

Takže jsem odjel do Říma a všechno by si konečně šlo svojí cestou, kdyby mě můj otec, který se tím nečekaně zřekl svojí pýchy, nechtěl doprovodit na nádraží, kde zůstal čekat na peroně, dokud vlak neodjel. A bylo to dlouhé, nesnesitelné čekání. Jeho velká tvář hořela úsilím zadržet slzy. Dívali

jsme se na sebe mlčky, tak jako vždycky, ale já chápal, že si říkáme sbohem, a to jediné, co jsem mohl udělat, bylo modlit se, aby vlak odjel a ukončil tak ten drásavý pohled, jaký jsem u něj nikdy předtím neviděl. Stál na peroně, poprvé byl nižší než já, takže jsem si mohl všimnout, jak mu prořídly vlasy na hlavě, kterou neustále otáčel, aby vrhl letmý pohled na semafor na konci nástupiště. Jeho velké tělo bylo nehybné, zapřené do rozkročených nohou, jako kdyby se chystalo odolat nárazu, s rukama jako závažím v kapsách svrchníku, s lesklýma očima a rudou tváří. A zatímco jsem si konečně uvědomoval, že být jediný syn přece jen něco znamená, zatímco jsem se chystal otevřít pusu a zakřičet na něj, že vystoupím za ním a že najdeme způsob, jak dát své životy do pořádku, a přitom je nezničit, vlak sebou nepatrně škubnul a dal se do pohybu. A tak jsem byl, opět mlčky, od něj odtržen. Viděl jsem, jak se jeho velké tělo zachvělo, když se vlak rozjel. Pak jsem je viděl se zmenšovat, zatímco jsem se vzdaloval. Nepohnulo se, neudělalo jediný pohyb. Potom zmizelo docela.

Období mé úctyhodnosti nemělo dlouhého trvání. Po roce mi dali výpověď, a ta doba mohla být, upřímně řečeno, ještě kratší. Nepatrnou finanční ztrátu římské redakce zlikvidovali jako poslední, předtím než časopis definitivně zavřel krám spolu se zázrakem, díky kterému mohl vůbec vzniknout. Redakce, v níž jsem pracoval – šlo o to zajistit časopisu trochu publicity a čas od času napsat článek a lichotit v něm smyslu lékařů pro literaturu –, byla jedna místnost zařízená nábytkem s rudým damaškovým čalouněním ve vile z umbertinské epochy stojící hned za pásem Tibery.

Majitelem vily byl hrabě Giovanni Rubino di Sant'Elia, vážený padesátník nonšalantního a trochu afektovaného chování. Zpočátku byl odtazítý, jako kdyby ke mně přicházel jen

proto, aby otevřel francouzské okno vedoucí do zahrady, a já tak mohl čichat vůni jeho šeríků, nakonec ale trávil čím dál víc času v křesle naproti mému psacímu stolu a zapřádal rozhovory, jejichž neformálnost narůstala ruku v ruce s odhalováním jeho skutečné finanční situace. Když mi řekl, že je úplně na mizině, rozhodli jsme se, že si budeme tykat.

Žil s manželkou, obtloustlou a vinou manželovy finanční tísně vyplašenou blondýnou, v zadní části domu a otvírali jen poslíčkovi z pekařství; od té doby, co šla žena otevřít a ocitla se před kýmsi, kdo jim exekučně zabavil překrásný pozlacený stůl ze salonu, jsem byl nucen pro ně vykonávat funkci trochu nemotorného tajemníka. Ale vykonával jsem ji rád. Hlavně pro něj. Rád jsem ho vídal, jak vchází do mé kanceláře, rukou si uhladí prokvetlé skráně a pak prudce ohne lokty, aby z rukávů saka vyjely manžety bělostné košile. „Nuže,“ říkal, „copak děláme, pracujeme?“ Já jsem na to konto pokaždé přetáhl obal přes psací stroj a vytáhl jsem lahev. Hrabě nikdy nemluvil o svých finančních problémech, což by na jeho místě udělal Miláňan, ale jenom o příjemných věcech, o aristokratech, o lidech, kteří byli hodně na očích, a hlavně o ženách a o koních, přičemž občas vyprávěl tak nestydaté vtipy, až mu svítily oči.

S příchodem léta jsme si navykli se přesouvat do salonu, a zatímco slunce opouštělo tuhle část domu, hrabě tam, mezi stěnami, které uchovávaly světlé stíny po zabaveném nábytku, hrál na křídlo značky Steinway a já jsem ho poslouchal zaborený do poslední zbylé pohovky. Každé odpoledne jsem s úderem prvních tónů zavolal do baru, abych objednal vychlazené pivo, a šel jsem za ním. On tam byl, beznadějně. Na sobě měl starý hedvábný župan a oprašoval svůj repertoár, staré písničky, které jsem slyšel od mámy, staré fláky od Gershwina a Colea Portera, ale hlavně starý americký song s názvem *Roberta*. Občas jsme zpívali společně.

První podzimní den přišel dopis, který zavíral redakci. Oznámil jsem to hraběti, ten se opřel o klavír a usmál se. „Nuže, můj milý,“ zeptal se, „co teď budeš dělat?“ Tohle mi řekl, a přitom mi mělo dojit, že pro něho to je smrtelná rána. O dva dny později, když jsem si balil svoje písemnosti, někdo zazvonil u dveří a čtyři stěhováci s odhodlaným výrazem si klavír naložili na ramena a odnesli ho pryč. Měli problém ho pronést brankou a starý Steinway musel někde narazit na roh, protože se z ulice ozval jeho hlas jako nějaký umíráček. Hrabě po celou dobu trvání té operace nevyšel ze svého pokoje, ale když jsem stiskl ruku zjevně dojaté hraběnce a taky jsem odešel, zahlédl jsem ho v okně zvednout ruku na rozloučenou. V jeho gestu bylo něco tak neochvějného, že jsem na ně odpověděl jediným způsobem, který se mi zdál vhodný. Položil jsem tašku na chodník a uklonil jsem se.

Několik dní po zavření redakce jsem zůstával v hotelu a dumal jsem o své budoucnosti. Všechno, co mi známosti získané prostřednictvím časopisu mohly nabídnout, bylo zaměstnání v jedné farmaceutické firmě za městem, kde bych od devíti od rána do šesti do večera psal reklamní články. Rozhodl jsem se, že počkám, až se něco stane. Jako šlechtic v obležení.

Každý den jsem se jezdil dívat na moře. S knihou v kapse jsem se vydával metrem do Ostie a velkou část dne jsem si četl v jedné malé trattorii na pláži. Pak jsem se vracel do města a potuloval jsem se kolem piazza Navona, kde jsem si našel kamarády; všechno to byli lidé, kteří se plácali bez cíle jako já, ponejvíc intelektuálové s očekáváním v očích a s tvářemi utečenců. Řím byl naše město, toleroval nás a chlácholil, a i já jsem nakonec zjistil, že navzdory příležitostné práci, týdnům hladu, vlhkým tmavým hotelovým pokojům se zažloutlým rozvrzaným nábytkem, který jako kdyby usmrtila a vysušila nějaká záhadná jaterní choroba, je to jediné město, kde můžu žít. A přece když si na ty roky vzpomenu, dokážu si vybavit

jen strašně málo tváří, strašně málo událostí, protože Řím má v sobě zvláštní opojení, které pálí vzpomínky. Spíš než město je to vaše tajná součást, skrytá šelma. S ním je jakákoli polovičitost vyloučená, buď je to velká láska, nebo ho musíte opustit, protože tohle ta něžná šelma chce: být milována. Tohle je jediné mýtné, které od vás bude požadováno, ať přijдете odkudkoli, ze zelených strmých cest Jihu, z houpavých přímých cest Severu nebo z propastí své duše. Když bude šelma milována, nabídne se vám taková, jakou ji chcete mít, a nebudete muset dělat nic jiného než se nechat unášet laskavými vlnami přítomnosti a plout na hladině kousíček od svého legitimního štěstí. A budou tu pro vás letní večery protínané světly, chvějící se jarní rána, ubrusy kaváren jako sukně dívek povlávající ve větru, ostré zimy a nekonečné podzimy, kdy se vám šelma bude jevit nehybná a nemocná, vyčerpaná, nadouvající se štátým listím, na němž budou vaše kroky neslyšné. A budou tu oslepující schody, ohlušující fontány, trosky starověkých chrámů a noční mlčení svržených božstev, dokud čas neztratí veškerý význam, kromě toho dětského, jímž je postrkovat hodinky. A tak se i vy, den po dni, při čekání stanete jeho součástí. A tak i vy budete město žít. Dokud jednoho slunečného dne nenasajete do nosu vítr od moře, nepodíváte se na nebe a nezjistíte, že už není na co čekat.

Čas od času někdo zvedl kotvy. Když byla řada na Glaucovi a Sereně, dvojici z party z piazza Navona, šel jsem bydlet do jejich bytu ve čtvrti Monte Mario. V té chvíli už jsem měl hotelových pokojů po krk a nemohl jsem uvěřit tomu, že mám nějaké místo, kde si můžu dělat, co chci, a když jsem si za padesát tisíc lir koupil i jejich vyčerpanou Alfu Romeo, hned jsem si pomyslel, že můj život dospěl do významného bodu. Napěchoval jsem dva kufry svými knihami a přestěhoval jsem se ještě v den jejich odjezdu. Odjížděli, protože Serena získala dvouletou smlouvu jako scénografka v jednom divadle